

HISTORIA GOSPODARCZA REPUBLIKI IRLANDII OD ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI W 1921 ROKU DO PIERWSZYCH OZNAK OŻYWIENIA GOSPODARCZEGO W LATACH 90. XX WIEKU

Wstęp

Irlandia, jako wyspa, nigdy nie odegrała istotniejszej roli w dziejach Europy, najprawdopodobniej głównie za sprawą swojego położenia geograficznego i naturalnej bariery w postaci Morza Irlandzkiego. Historia narodu irlandzkiego nie może jednak zostać nazwana nudną. Od pierwszego najazdu wikingów w IX wieku do początku lat 20. XX wieku Irlandia była na przemian areną wewnętrznych konfliktów zbrojnych oraz inwazji obcych armii popartych okupacją i terrorem, a paradoksalnie, nadzieję na pokój i niepodległość przyniosła narodowi irlandzkiemu I Wojna Światowa. Tak jak każde państwo – również Irlandia – po odzyskaniu niepodległości musiała zmierzyć się z wieloma wyzwaniem natury politycznej, a zwłaszcza społeczno-gospodarczej. Kraj tradycyjnie zorientowany ku rolnictwu i dotknięty silną emigracją był słaby ekonomicznie. Zanim Irlandia stała się wzorem sukcesu gospodarczego m. in. dla obecnego polskiego rządu, musiała przejść długą i trudną drogę. Niejednokrotnie błędne decyzje polityków lub niesprzyjająca sytuacja zewnętrzna hamowały rozwój kraju. Celem tego artykułu jest przedstawienie w jaki sposób w ostatecznym rozrachunku skuteczny dobór instrumentów pozwolił Irlandii stać się jednym z najszybciej rozwijających się, a w konsekwencji jednym z najbogatszych państw europejskich.

1. Sytuacja gospodarcza Irlandii po odzyskaniu niepodległości pod rządami Cumann na nGaedheal

W momencie wybuchu I Wojny Światowej Irlandia znajdowała się już od niemal ośmiu wieków pod zwierzchnictwem Anglii. Już w II połowie XII wieku rozpoczęły się zbrojne najazdy rycerzy normañskich. W XIII wieku na wyspie

⁵¹⁵ Praca napisana pod kierunkiem dr Iwony Sobol, Instytut Handlu Zagranicznego, Wydział Ekonomiczny Uniwersytetu Gdańskiego.

obowiązywać zaczęło angielskie prawo, a od początku XVII wieku mówić można o ostatecznym upadku irlandzkiej państwowości i struktury społecznej. Naród irlandzki wielokrotnie buntował się w zbrojnych powstaniach przeciwko okupacji brytyjskiej, jednak wystąpienia te skutkowały zazwyczaj dalszym ograniczaniem swobód obywatelskich i terrorem.

Korzystna sytuacja do walki o niepodległość nadeszła podczas I Wojny Światowej, jako że Wielka Brytania zaangażowana była w konflikt na kontynencie i wycofała część sił z Irlandii. W 1916 roku wybuchło Powstanie Wielkanocne – zbrojne wystąpienie około dwóch tysięcy młodych Dublińczyków (powstanie w swym zasięgu praktycznie nie wyszło poza stolicę), które choć było bardzo źle przygotowane i upadło już po 6 dniach, stało się kamieniem milowym w drodze do wolności⁵¹⁶. Początkowo społeczeństwo odbierało powstańców raczej jako zagubionych romantyków czy nawet zdrajców, szkodzących sprawie narodowej. Rząd Brytyjski popełnił jednak błąd rozstrzelując 15 głównych przywódców powstania, gdyż oburzone społeczeństwo uczyniło z nich bohaterów i męczenników. Dalsze egzekucje zostały wstrzymane i zamienione na kary wieloletniego więzienia. Stało się tak m.in. w przypadku młodego nauczyciela matematyki – Éamona de Valery. Mimo iż był on jednym z przywódców powstania, nie został stracony w pierwszej kolejności ze względu na fakt posiadania amerykańskiego obywatelstwa. Wielka Brytania w owym czasie próbowała nakłonić USA do udziału w wojnie, a egzekucja amerykańskiego obywatela, mimo iż był on zamieszany w spisek przeciwko władzom, nie zostałaby najprawdopodobniej odebrana korzystnie. Dzięki częściowemu ułaskawieniu de Valera mógł odegrać w późniejszych latach niezwykle istotną rolę w odbudowie niepodległej Irlandii. W klimacie rosnącego poparcia dla idei republikańskich powstało stronnictwo *Sinn Féin* (z irl. My sami), które bardzo szybko zyskiwało na sile. Władze partii świadome dużego poparcia społecznego w 1919 roku proklamowały niepodległość Irlandii, powołując Sejm z Éamonem De Valerą (znajdującym się w tym czasie, tak jak wielu innych członków stowarzyszenia w więzieniu) na czele. Oczywistą reakcją Wielkiej Brytanii było użycie siły, co zaowocowało trwającą dwa lata, niezwykle okrutną wojną. Walki przerwane zostały w 1921 roku za sprawą podpisanego przez obie strony traktatu pokojowego. Traktat został ratyfikowany przez rząd tymczasowy w 1922 roku.

⁵¹⁶ R. Kee, *Ireland: A History*, Abacus/Time Warner Books UK, Londyn 2003, s. 152-153.

Jednym z jego głównych założeń było powołanie Wolnego Państwa Irlandzkiego, które nie obejmowało jednak całej powierzchni wyspy. Irlandia została podzielona, a jej część (będąca do dziś częścią Zjednoczonego Królestwa – Irlandia Północna) miała pozostać w rękach Brytyjczyków. Parcelacja podzieliła również zastępy republikańców. W krwawej wojnie domowej porażkę poniosła antytraktatowa *Sinn Féin* wspierana przez Irlandzką Armię Republikańską (IRA). Éamon De Valera został osadzony ponownie w *Killmainham Prison* – więzieniu, które opuścił w 1924 roku jako ostatni skazaniec.

W połowie lat 20. ubiegłego wieku sytuacja polityczna w Wolnym Państwie Irlandzkim powoli stabilizowała się. Należy jednak pamiętać, że naród irlandzki uzyskał jedynie częściową niepodległość. Po pierwsze, 6 północnych hrabstw stanowiących Irlandię Północną wciąż pozostawało integralną częścią Wielkiej Brytanii, co było źródłem nieustannego napięcia wewnętrznego oraz konfliktów. Nadmienić należy, że konflikty te potęgowane były jeszcze przez spory o podłoże religijny pomiędzy probrytyjskimi protestantami i „antytraktatowymi” katolikami. Z drugiej zaś strony – niepodległość „południowej” Irlandii była wciąż tylko częściowa. Świadczyły o tym pozostałości po zwierzchnictwie choćby takie jak fakt, że władca Wielkiej Brytanii był jednocześnie królem Wolnego Państwa Irlandzkiego lub coroczny podatek gruntowy płacony Koronie. Na swoją konstytucję, zawierającą m.in. zapis zmieniający nazwę państwa na *Éire*, czyli Irlandia, Irlandczycy musieli czekać aż do 1937 roku. Ostatnim krokiem do pełnej niepodległości było ogłoszenie Irlandii republiką w 1949 roku, które oznaczało jednocześnie zerwanie ostatnich formalnych więzów zależności od Zjednoczonego Królestwa⁵¹⁷.

Mimo oczywistej euforii z powodu świeżo odzyskanej niepodległości należy przyznać, że z gospodarczego punktu widzenia Irlandia w 1922 roku była zrujnowana. Tradycyjnie gospodarka kraju oparta była w dominującym stopniu na ekstensywnym rolnictwie, a wymiana handlowa była bardzo uboga i skierowana głównie ku Wielkiej Brytanii. Nie bez znaczenia pozostawał negatywny wpływ wieloletnich konfliktów zbrojnych, wyniszczającej eksploatacji ze strony Anglii oraz masowej emigracji. Rząd Williama T. Cosgrave’a, który objął władzę po 1922 roku, miał więc przed sobą, oprócz misji odbudowy państwa irlandzkiego, trudne zadanie wyciągnięcia kraju z zapaści ekonomicznej. Plan partii rządzącej – *Cumann na*

⁵¹⁷ C. Somerville, *Irlandia. Przewodnik National Geographic*, G+J RBA, Warszawa 2004, s. 24-35.

nGaedheal (z irl. Społeczeństwo Celtów)⁵¹⁸ - był prosty i zakładał dominującą rolę rolnictwa w gospodarce, ze szczególnym naciskiem kładzionym na hodowlę inwentarza żywego. Należy pamiętać, że partia ta założona została przez zwycięzców wojny domowej, tj. zwolenników traktatu z Brytyjczykami. Jej liderzy, będąc dodatkowo zwolennikami wolnego handlu, nie mieli więc oporów w dążeniu do partnerstwa z Wielką Brytanią, co spowodowało że w ówczesnym czasie 97% handlu międzynarodowego (zdominowanego siłą rzeczy przez produkty rolne) dokonywane było z tym właśnie krajem. Dodatkowo strategia gospodarcza rządu Cosgrave'a opierała się na polityce niskich podatków i niewielkich wydatków sektora publicznego, a w praktyce sprowadzała się do marginalnej roli państwa w życiu gospodarczym. Jednym z niewielu godnych wspomnienia posunięć tego rządu był projekt elektryfikacji wsi, który pochłonął ponad £5 000 000, głównie na rzecz budowy elektrowni wodnej *Ardnacrusha* na rzece Shannon w 1929 roku⁵¹⁹.

2. Protekcyjnistyczny nacjonalizm gospodarczy Fianna Fáil i Éamona De Valery oraz stagnacja gospodarcza lat 40. i 50.

Gwałtowny zwrot w polityce gospodarczej Irlandii nastąpił po zmianie rządu w 1932 roku. Naród irlandzki rozczarowany wynikami, jakie przyniosły rządy *Cumann na nGaedheal*, zwrócił się ponownie do Éamona De Valery. Były szef *Sinn Féin* po opuszczeniu szeregów partii, w 1926 roku założył nowe ugrupowanie – *Fianna Fáil* (z irl. Żołnierze losu lub Żołnierze Irlandii)⁵²⁰, które na fali niezadowolenia społecznego z sytuacji ekonomicznej spotęgowanego światowym kryzysem gospodarczym przełomu lat 20. i 30. zdobyło duży kredyt zaufania. Partia De Valery pokonała partię Cosgrave'a miażdżącą większością, a on sam został wybrany *Taoiseach*, czyli premierem. Dotychczasowa polityka gospodarcza została porzucona na rzecz protekcyjnizmu i dążenia do samowystarczalności oraz zakrojonej

⁵¹⁸ W 1933 roku w wyniku połączenia *Cumann na nGaedheal* z Partią Centrum i Związkiem Towarzyszy Broni (pot. Ruch Błękitnych Koszul) powstała istniejąca do dziś partia *Fine Gael*.

⁵¹⁹ IEEE History Center Newsletter, Nr 60 (październik 2002), Rutgers Uniwersytet Stanu New Jersey, <http://www.ieee.org>, 24.08.2008.

⁵²⁰ Partia ta istnieje do dziś pod tą samą nazwą, mimo iż diametralnie zmieniła się jej ideologia – od podejścia radykalnie lewicowego na początku działalności – do obecnie praktykowanego konserwatywnego liberalizmu. Od wielu lat w Irlandii istnieje klasyczny niemal system dwupartyjny, gdzie obok *Fianna Fáil* dominującą rolę pełni chadecka partia *Fine Gael*. Współcześnie ze względu na bardzo podobny program polityczny, Irlandczycy ironicznie mówią, że partie te różnią się jedynie historycznym stanowiskiem wobec stosunków z Brytyjczykami - *Fianna Fáil* założona została „antytraktatowców”, podczas gdy *Fine Gael* stanowi spuściznę po ugodowej *Cumann na nGaedheal*.

na szeroką skalę industrializacji⁵²¹. Jednym z pierwszych działań nowego rządu, nieprzychylnego idei wolnego handlu, było nałożenie wysokich ceł ochronnych na niemal wszystkie produkty importowe. Równoległe do swojej polityki celnej, De Valera postanowił uderzyć w dawnego wroga uchylając istniejące od XVIII wieku coroczne renty gruntowe płacone przez irlandzkich farmerów rządowi brytyjskiemu. Oprócz oczywistej straty materialnej – wynikającej z utraconych przychodów – Wielka Brytania poniosła ogromne straty moralne. Należy pamiętać, że w ówczesnym okresie wciąż była ona jednym z największych na świecie imperiów kolonialnych. W zaistniałej sytuacji jawny akt nieposłuszeństwa ze strony państwa zależnego (formalnie Wolne Państwo Irlandzkie było w 1932 roku wciąż podległe Koronie Brytyjskiej), był nie tylko kompromitacją na arenie międzynarodowej, ale niósł też za sobą ryzyko wzmocnienia ruchów narodowo-wyzwoleńczych w koloniach brytyjskich. Dlatego też na reakcję ze strony Brytanii nie trzeba było długo czekać. Angielski premier Ramsay MacDonald doprowadził do wprowadzenia 20-procentowego cła importowego na irlandzkie produkty rolne, podczas gdy te stanowiły ok. 90% całego irlandzkiego eksportu. W drodze retorsji Irlandia wprowadziła zaporowe cło na angielski węgiel, w wyniku czego popularność w społeczeństwie zdobył slogan: *Burn up everything English except their coal* (z ang. Palmy wszystko co angielskie, oprócz ich węgla). Działania te doprowadziły zwaśnione kraje po raz kolejny do wojny – tym razem ekonomicznej, nazywanej angielsko-irlandzką wojną handlową⁵²². Wojna zaowocowała poważnymi problemami dla irlandzkiego rolnictwa, które wciąż jeszcze stanowiło filar gospodarki kraju. Brak dostępu do dotychczasowych rynków zbytu doprowadził do nadpodaży, podczas gdy wysokie cła importowe znacznie podniosły ceny podstawowych dóbr konsumpcyjnych i jednocześnie koszty utrzymania przeciętnego obywatela. Ponadto ze względu na wysokie bezrobocie w kraju, wielu Irlandczyków zmuszonych było do emigracji (głównie w kierunku bogatych krajów anglojęzycznych – USA i Wielkiej Brytanii). Poziom płac sukcesywnie obniżał się, potęgując dodatkowo skutki inflacji. Stosunkowo niski poziom płac i protekcyjnistyczne cła miały też swoje pozytywne skutki, jako że stymulowały rozwój nowych przedsiębiorstw, zakładanych przez pierwszych irlandzkich kapitalistów. Trzeba jednak przyznać, że rozwój ten nie

⁵²¹ W. Konarski, *Pragmatycy i idealisci: rodowód, typologia i ewolucja ugrupowań politycznych nacjonalizmu irlandzkiego w XX wieku*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2001, s. 45-52.

⁵²² M. E. Collins, *Sovereignty and partition 1912-1949*, Edco Press, Dublin 2004, s. 181-184.

przekładał się na poprawę ogólnej sytuacji ekonomicznej w kraju, a jedynie był źródłem wysokich dochodów nielicznej garstki przedsiębiorców.

Wyniszczająca wojna zakończyła się w 1938 roku, pozostawiając finanse publiczne Irlandii w tragicznej sytuacji. Po zakończeniu wojny celnej, gospodarka irlandzka przeżyła okres raczej stabilnego i powolnego wzrostu, m.in. za sprawą decyzji o zachowaniu neutralności przez kraj podczas Drugiej Wojny Światowej i braku wyniszczających wydatków związanych z militaryzacją. *Fianna Fáil* utrzymała się u władzy do 1948 roku.

Okres rządów 1932-1948 uważany jest za najważniejszy w całej politycznej karierze Éamona De Valery, a on za sprawą swojego wkładu w odbudowę kraju po odzyskaniu niepodległości uważany jest przez Irlandczyków za jednego z największych mężów stanu i bohaterów XX wieku. Jego zwolennicy zwracają uwagę głównie na niezwykle ważny dla polityka zmysł stratega, ale też odwagę i pełne oddanie sprawom kraju. Mimo to, ocena jego nacjonalistycznej polityki protekcyjnej z ekonomicznego punktu widzenia jest raczej negatywna⁵²³. Choć pobudki polityczne skłaniały *Fianna Fáil* do odcięcia się od odwiecznego wroga, jakim była Wielka Brytania, ówczesna sytuacja wymagała od Irlandii zacieśnienia z nią stosunków. Słaba gospodarka rozwijającego się kraju była w zbyt dużym stopniu uzależniona od gospodarki silnego sąsiada. Próba osiągnięcia samodzielności w tak szybkim czasie i samowystarczalności przy populacji kraju nieprzewyższającej 3 milionów, mimo zastosowania pozornie właściwych narzędzi takich jak cła ochronne, skończyła się niepowodzeniem. Nie można jednak oceniać okresu rządów *Fianna Fáil* całkowicie negatywnie. Partia osiągnęła jeden ze swoich kluczowych celów w postaci zatwierdzenia przez Koronę zaprzestania pobierania rent gruntowych od irlandzkich farmerów. Należy natomiast przyznać, że cel ten został okupiony zbyt dużymi kosztami dla gospodarki i społeczeństwa. To jak bardzo społeczeństwo czuło się zawiedzione poziomem życia w ówczesnej Irlandii obrazuje choćby ogromna skala emigracji zanotowana w latach 40. Setki tysięcy Irlandczyków po 16 latach mało efektywnych rządów *Fianna Fáil* oczekiwały szybkiej zmiany na lepsze. Mimo że od zakończenia wojny upłynęły aż 3 lata, sytuacja w kraju była napięta, a wysoki poziom inflacji szkodził gospodarce. Ponadto przed wyborami w Irlandii miał miejsce poważny strajk nauczycieli, a w wyniku fatalnej pogody rolnicy zebrali

⁵²³ P. Murray, *Obsessive historian: Éamon De Valera and the policing of his reputation*, Proceedings of the Royal Irish Academy vol. 101C, Dublin 2001, s. 63-65.

niezadowolające plony. Dodatkowym problemem dla partii rządzącej były wewnętrzne niepokoje, związane z powszechnymi oskarżeniami jej liderów o korupcję⁵²⁴. Mimo tak niesprzyjających okoliczności ówczesny premier zdecydował się roz�isać wcześniejsze wybory, w obawie przed rosnącym poparciem społeczeństwa dla nowej liberalnej partii republikańskiej – *Clann na Poblachta* (z irl. Rodzina Republiki). Założycielem partii w 1946 roku był Seán MacBride (który w latach 20. był przez krótki okres czasu osobistym sekretarzem De Valery), a jej trzon stanowili głównie byli członkowie *Fianna Fáil*, zawiedzeni dotychczasową polityką i porzuceniem ideałów republikańskich. Plan De Valery okazał się tylko częściowo skuteczny. Faktycznie udało mu się doprowadzić do marginalizacji partii MacBride’a, która mimo spektakularnych zwycięstw w prawyborach w 1947 roku, 4 lutego 1948 roku zdobyła jedynie 10 ze 147 miejsc w niższej izbie parlamentu – *Dáil Éireann*⁵²⁵. Jednak poważniejszą konsekwencją przedwczesnych i pośpiesznie zorganizowanych wyborów był wynik dotychczasowej partii rządzącej. Ostatecznie partia De Valery zdobyła nieco ponad 40% głosów, co dało jej zaledwie 67 mandatów. Podobnie jak w 1943 roku – partia nie uzyskała większości bezwzględnej (do której potrzebowałaby 7 dodatkowych mandatów). De Valera długo wzbraniał się przed stworzeniem rządu koalicyjnego, przez co nie potrafił zebrać stosownej większości. Sytuację wykorzystały pozostałe partie, tj. *Fine Gael* (z irl. Irlandzki klan), Partia Pracy, *Clann na Poblachta*, *Clann na Talmhan*, Narodowa Partia Pracy i niezależni przedstawiciele. Pozornie, jedyne co łączyło wszystkie te podmioty to niechęć do polityki *Fianna Fáil*, jednak udało się im stworzyć pierwszy w historii republiki rząd koalicyjny. Przywilej desygnowania premiera przypadł partii posiadającej największą ilość miejsc w parlamencie czyli *Fine Gael* (dla przypomnienia było to zaledwie 31 mandatów, czyli paradoksalnie ponad dwukrotnie mniej od *Fianna Fáil* będącej partią opozycyjną). Naturalnym aplikantem wydawał się być ówczesny przewodniczący *Fine Gael* – Richard Mulcahy, jednak jego kandydaturze silnie sprzeciwiło się otoczenie republikańskie MacBride’a. W celu utrzymania kruchej równowagi Mulcahy ustąpił na rzecz byłego prokuratora generalnego Irlandii – John’a A.

⁵²⁴ Oprócz Éamona De Valery, zarzuty te dotyczyły jego zastępcy a późniejszego premiera Irlandii – Seána Lemassa.

⁵²⁵ *Dáil Éireann* (Izba Reprezentantów) tworzy wraz z *Seanad Éireann* (Senat) – *Oireachtas* – dwuizbowy parlament Irlandii, którego uzupełnieniem jest urząd prezydenta republiki (*Uachtarán na hÉireann*). Członkowie *Dáil*, czyli izby niższej wybierani są w powszechnych wyborach bezpośrednich, na zasadzie ordynacji proporcjonalnej w systemie pojedynczego głosu przechodniego. Wybory odbywają się co najmniej raz na 5 lat. *Dáil* jest organem ustawodawczym, zdecydowanie najpotężniejszym w ramach *Oireachtas*. Przewodniczącym izby jest *Taoiseach*, czyli premier.

Costello – który został trzecim w historii premierem Irlandii. Za czasów jego rządów miało miejsce bardzo ważne wydarzenie dla historii kraju, a mianowicie ostateczne ogłoszenie niepodległości Republiki Irlandii. Pół roku po wyborach, jesienią 1948 roku Costello podczas oficjalnej wizyty w Kanadzie wyznał podczas jednej z konferencji prasowych, że Irlandia zamierza ogłosić się republiką i opuścić Commonwealth. Międzynarodowa opinia publiczna, jak również niektórzy ministrowie rządu Costello nie kryli zaskoczenia, jednak podpisany przez prezydenta w grudniu 1948 roku Akt Republiki Irlandii wszedł w życie 18 kwietnia 1949 roku ostatecznie zrywając wszelkie więzy formalnej zależności od Wielkiej Brytanii⁵²⁶. Abstrahując od powyższego osiągnięcia, koalicyjny rząd Costello nie odnotował zbyt wielu sukcesów. Wprowadził co prawda kraj do OEEC (*Organisation for European Economic Co-Operation*) i Rady Europy, jak również doprowadził do elektryfikacji kraju oraz powstania IDA (*Industrial Development Authority*), jednak nie udało mu się zahamować rosnącej inflacji ani przywrócić równowagi bilansu płatniczego. Polityczną katastrofą okazał się projekt *Mother and Child Scheme*, zakładający darmową kompleksową opiekę zdrowotną dla matek i ich dzieci do lat 16-tu⁵²⁷. Nastąpiły lata 50., a wraz z nimi okres przedwcześnie i naprzemiennie zmieniających się rządów. Najpierw, w 1951 roku do dymisji podał się John Costello, a w przedterminowych wyborach zwyciężyła *Fianna Fáil*. Partia nie otrzymała jednak wystarczającej liczby głosów by stworzyć rząd większościowy (68 ze 147 reprezentantów). Brak spójnego pomysłu na uzdrowienie państwa i poprawienie sytuacji gospodarczej oraz nasilające się kryzysy polityczne doprowadziły do upadku rządu De Valery w 1954 roku. Do władzy powrócił John Costello na czele drugiego rządu koalicyjnego, jednak i jemu udało mu się utrzymać urząd zaledwie przez 3 lata. Mimo wielokrotnego poruszania podczas kampanii wyborczych tematu bieżącej sytuacji ekonomicznej przez wszystkie kluczowe partie, lata 50. były okresem stagnacji, wysokiej inflacji i bezrobocia. Ani rządzący, ani opozycja nie potrafili poradzić sobie z narastającymi problemami gospodarczymi, a republika coraz bardziej odstawała na tle innych krajów powojennej Europy. Boom

⁵²⁶ The Republic of Ireland Act (1948), Irish Statute Book no. 22/1948, Office of The Attorney General, <http://www.irishstatutebook.ie>, 23.02.2009.

⁵²⁷ Mimo szczytnych założeń ministra zdrowia – Noela Browne’a - program został krytycznie odebrany przez środowiska lekarskie (obawa przed stratą dochodów) i katolickie (biskupi obawiali się rozpowszechnienia antykoncepcji i aborcji), jak również opozycję, która krytykowała koszt programu. Choć projekt został porzucony w 1951 roku, rozpętawszy polityczną burzę doprowadził do rezygnacji ministra zdrowia i w dużym stopniu przyczynił się do konieczności rozpisania przedterminowych wyborów.

od czasów Drugiej Wojny Światowej przeżywała zaś Irlandia Północna, ze względu na bardzo wysoki popyt na produkty przemysłu stocznioowego i włókienniczego, które stanowiły podstawę gospodarki *Ulsteru*. Postępująca emigracja i nasilające się krytyczne nastroje społeczne, w połączeniu ze stagnacją ekonomiczną i nadmiernym udziałem rolnictwa w gospodarce spychały Irlandię coraz bardziej na margines czyniąc z niej ekonomiczny zaścianek Europy.

3. Otwarcie na świat pod rządami Seána Lemassa i wzrost znaczenia Republiki Irlandii na arenie międzynarodowej.

W 1957 roku po upadku drugiego rządu koalicyjnego, *Fianna Fáil* w swej kampanii wyborczej ogromny nacisk kładła na propagowanie idei wolnego handlu i odrzucenie polityki protekcjonistycznej (którą skądinąd zapoczątkowała ta właśnie partia w latach 30.). Propagatorem tych idei był zastępca Éamona De Valery, uważany również za jego następcę – Seán Lemass. W kampanii kluczową rolę odegrał jednak 75-letni wówczas De Valera, który mimo poważnych problemów ze zdrowiem⁵²⁸ dzięki ogromnemu zaangażowaniu zdołał przekonać społeczeństwo, że rządy koalicyjne są niestabilne, zaś jego partia może zagwarantować tak pożądaną równowagę i bezpieczeństwo. *Fianna Fáil* wygrała wybory, osiągając wystarczającą ilość głosów by stworzyć rząd większościowy (78 ze 147 mandatów). Choć premierem po raz trzeci został De Valera, zapowiedział on, że ustąpi ze stanowiska przed wyborami prezydenckimi w 1959 roku. Po dwóch latach sprawowania urzędu premiera, De Valera oddał na ręce ówczesnego wicepremiera Lemassa nie tylko swoje stanowisko, ale też przewodnictwo w partii. Prezydentem republiki pozostał zaś do 1973 roku, by ustępując w wieku 90 lat być najstarszą głową państwa sprawującą urząd na świecie.

Sytuacja ekonomiczna w jakiej pod koniec lat 50. zastał kraj nowy premier była bardzo trudna. Irlandia po wielu latach kryzysu musiała poradzić sobie z problemami makroekonomicznymi takimi jak inflacja i bezrobocie, brak inwestycji czy nierównowaga bilansu płatniczego. Wcześniej jako *tánaiste*, a następnie *taoistach* doprowadził do radykalnej zmiany orientacji porzucając ostatecznie protekcjonizm na rzecz polityki otwartości i liberalizmu – które promował podczas kampanii w 1957 roku. W 1958 roku znacznie przyczynił się do zniesienia wszelkich obostrzeń dotyczących udziału kapitału zagranicznego w przedsiębiorstwach działających na

⁵²⁸ P. Murray, op. cit., s. 40-41.

terenie Irlandii. Dwa lata wcześniej zaś uchwalone zostało zwolnienie z opodatkowania dochodów ze sprzedaży eksportowej, które czynnie popierał. Pryncypia nowego kierunku, takie jak: idea wolnego handlu, otwartość na bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ) czy idea zastąpienia nakładów socjalnych inwestycyjnymi, zebrane zostały w dokumencie *Economic Development*, który został wydany w 1958 roku. W 1963 roku Irlandia ubiegała się o przystąpienie do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (EWG), jednak w wyniku weta zgłoszonego przez Francję jej kandydatura została odrzucona. To drobne potknięcie nie zatrzymało jednak Irlandii w drodze do otwartej gospodarki. Seán Lemass uznał, że pierwszym krokiem do otwarcia się na świat musi być zacieśnienie relacji handlowych z najbliższym sąsiadem – Wielką Brytanią. Dlatego w marcu 1963 roku rozpoczął rozmowy z angielskimi władzami na temat ewentualnego porozumienia handlowego⁵²⁹. Rozmowy te nabrały tempa po tym, jak Harold Wilson zastąpił na stanowisku premiera Harolda Macmillana w 1964 roku, w wyniku czego w 1965 roku podpisany został dokument stanowiący zasady wolnego handlu między krajami. Wielka Brytania zobowiązała się od 1 lipca 1966 roku znieść wszystkie cła importowe na przemysłowe dobra irlandzkie. Irlandia tego samego dnia obniżyć miała cła na przemysłowe dobra brytyjskie o 10% i dokonywać sukcesywnych obniżek o taką właśnie wartość co roku, aż do całkowitego zniesienia ceł importowych w 1975 roku. W kwestii produktów rolnych porozumienie zakładało wolny dostęp do rynku brytyjskiego dla irlandzkiego mięsa pod warunkiem zachowania minimalnych kwot rocznych⁵³⁰. Mimo że porozumienie zostało przyjęte raczej pozytywnie, pojawiły się głosy, mówiące że Irlandia przesadnie ekspozuje się gospodarczo w relacjach z nieporównywalnie silniejszym partnerem. Faktycznie w ogólnej ocenie porozumienie przyniosło więcej korzyści gospodarce Wielkiej Brytanii, dzięki znacznemu wzrostowi wolumenu sprzedaży dóbr przemysłowych w Irlandii. Było ono jednak milowym krokiem dla Irlandii w drodze do celu nadrzędnego czyli pełnej europejskiej integracji handlowej⁵³¹ i swoistą weryfikacją ambitnych założeń przed przystąpieniem do GATT i EWG. Do GATT (ang. *General Agreement on Tariffs and Trade*) Irlandia przystąpiła już w 1967 roku. Kolejnym

⁵²⁹ Dàil Éireann Parliamentary Debates, *Anglo-Irish Trade Negotiations*, Volume 217, 20.07.1965, <http://historical-debates.oireachtas.ie>, 22.02.2009.

⁵³⁰ M. Fitzgerald, *Protectionism to liberalisation: Ireland and the EEC, 1957 to 1966*, Aldershot: Ashgate, Farnham 2001, s. 237-243 i 279.

⁵³¹ Wywiad z Seánem Lemassem dla *Cork Examiner*, *European Economic Community*, 23.6.1965-15.10.1965, D/T-S17427S, 29.07.1965.

krokiem było ponowne ubieganie się o przyjęcie do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (EWG). Członkostwo było dla Lemassa szczególnie ważne ze względu na perspektywę stworzenia wspólnego rynku europejskiego. Akcesja miała miejsce aż 10 lat po pierwszym zgłoszeniu swojej kandydatury – w 1973 roku, wraz z Wielką Brytanią i Danią. W wyniku powyższych zmian i wzrostu otwartości, które pociągnęły za sobą poprawę wizerunku kraju na arenie międzynarodowej, rządowi coraz łatwiej było przyciągać bezpośrednio inwestycje zagraniczne głównie z USA, jak również w mniejszym stopniu z RFN i Japonii. W latach 60. wielkim wsparciem dla rządu okazał się również organ powołany w 1949 roku – Naczelnictwo Rozwoju Przemysłowego (*Industrial Development Authority, IDA*), które prowadziło intensywną kampanię na rzecz przyciągania obcego kapitału do Irlandii. Głównie za sprawą taniej, anglojęzycznej siły roboczej i całkowitego zwolnienia z podatku dochodów ze sprzedaży dóbr eksportowych, polityka ta szybko zaczęła przynosić pozytywne efekty. Jedną z pierwszych firm, które dokonały inwestycji w republice na wielką skalę była firma farmaceutyczna Warner-Lambert z New Jersey (która dziś stała się w drodze fuzji i przejęć częścią giganta farmaceutycznego – firmy Pfizer Inc.), budując w 1969 roku swoją pierwszą fabrykę w Irlandii. Do roku 1970, zamorskich firm, które ulokowały swój kapitał w Irlandii było już ponad 350⁵³². Polityka przyciągania dużych inwestycji zagranicznych nabrała dodatkowego impetu w latach 70., gdy IDA została częściowo uniezależniona od Ministerstwa Przemysłu i Handlu (*Department of Industry and Commerce*)⁵³³. IDA, choć wciąż była finansowana przez rząd, zyskała wówczas sporą autonomię i własny zarząd. Była to pierwsza na świecie agencja rządowa tego typu. Dzięki niezależności, jaka została zagwarantowana władzom IDA, możliwe stało się stworzenie innowacyjnego programu marketingowego, opartego na pragmatycznych założeniach biznesowych. IDA w swej kampanii skupiała się na przyciąganiu inwestycji przedsiębiorstw działających w sektorach charakteryzujących się dużą innowacyjnością i potencjałem rozwoju w najbliższych latach oraz wysoką wartością dodaną i zapotrzebowaniem na wykwalifikowany personel. Z tego powodu główny nacisk kładziony był na przyciąganie przedsiębiorstw z branży IT, farmaceutycznej, technologii medycznych

⁵³² IDA Ireland, <http://www.idaireland.com>, 07.09.2008.

⁵³³ Dziś nazwa ta już nie obowiązuje. Po wielu zmianach na przestrzeni lat 1977-1997, ministerstwo to w 1997 roku uzyskało nazwę, którą ma do dziś, tj. Ministerstwo Przedsiębiorczości, Handlu i Zatrudnienia (*Department of Enterprise, Trade and Employment*).

i telekomunikacji⁵³⁴. Niekwestionowaną zaletą dla przedsiębiorstw, zwłaszcza amerykańskich, obok wspomnianych wyżej kwestii: siły roboczej i systemu podatkowego, był wolny dostęp do wspólnego rynku europejskiego. Irlandia traktowana była więc, jako „platforma eksportowa”, obsługująca głównie państwa rozwinięte Europy Zachodniej. W efekcie w 1975 roku w Irlandii funkcjonowało ponad 450 projektów przemysłowych opartych na obcym kapitale składających się na 2/3 całej irlandzkiej produkcji przemysłowej.

Proces ten nie doprowadził jednak od razu do eksplozji nowych miejsc pracy i zatrzymania emigracji. Choć gospodarka rozwijała się na stosunkowo wysokim poziomie 4,2% rocznie⁵³⁵, polityka przyciągania zagranicznych inwestorów miała swoją cenę. Małe i średnie firmy krajowe obsługujące dotychczas niewielki rynek wewnętrzny, miały kłopoty z przystosowaniem się do nowych realiów wolnego handlu i popadały w tarapaty finansowe, bądź bankrutowały na wielką skalę. Ponadto większość społeczeństwa zależała wciąż od rolnictwa, które było mało efektywne i przynosiło niskie dochody, co zmuszało wielu Irlandczyków do emigracji zarobkowej, jednak jej rozmiary nie były już tak porażające, co w poprzedniej dekadzie.

Rola państwa po 1960 roku znacznie wzrosła, a udział sektora publicznego w Produkcie Krajowym Brutto (PKB) wzrósł z 32% w 1960 roku do 42% w 1973 roku, zwłaszcza na rzecz nakładów na edukację i sferę socjalną. Edukacja i wiedza były wówczas kluczem do sukcesu gospodarek państw rozwijających się zdaniem Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (*Organisation for Economic Co-operation and Development*, OECD) – której Irlandia była członkiem-założycielem od 1961 roku. W ramach pomocy udzielonej Irlandii, OECD sfinansowało m.in. opublikowany w 1965 roku raport pt. *Inwestycja w Edukację (Investment in Education)*, który oprócz analizy sytuacji bieżącej w kraju, zawierał proponowane rozwiązania w zakresie oświaty. Rząd pod wpływem raportu zwiększył zainteresowanie edukacją, a nawet poszedł krok dalej czyniąc w 1967 roku szkolnictwo drugiego stopnia (średnie) bezpłatnym, jak również dofinansowując dojazdy do szkół młodzieży z mniejszych miejscowości – choć nie było to

⁵³⁴ IDA Ireland, *Mission Statement*, <http://www.idaireland.com>, 07.09.2008.

⁵³⁵ Central Statistics Office Ireland, <http://www.cso.ie>, 08.09.2008.

bezpośrednio zaproponowane w raporcie⁵³⁶. Również szkolnictwo wyższe stało się bezpłatne w 1968 roku, a liczba studentów rosła znacznie szybciej niż w innych zachodnioeuropejskich krajach⁵³⁷. Dopełnieniem roli państwa oprócz bezpośrednich działań i inwestycji, była debata nad nową sytuacją; nad realiami wolnego handlu, z którymi przyszło się zmierzyć władzom, przedsiębiorcom i zwykłym obywatelom. Powołano w tym celu Krajową Radę Społeczno-Ekonomiczną (*National Economic and Social Council*, NESC), będącą forum wymiany poglądów wymienionych powyżej grup interesów⁵³⁸. Tego typu inicjatywa była jasnym sygnałem zarówno dla społeczeństwa, jak i dla podmiotów zagranicznych, że władze Irlandii przygotowują się do głębokich zmian i jednocześnie zdają sobie sprawę z ich potencjalnych konsekwencji. Innym czynnikiem ułatwiającym władzy kontakt ze społeczeństwem była rosnąca na popularności telewizja. Była ona zdominowana przez powstały w 1961 roku kanał publiczny RTÉ (irl. *Radio Telefís Éireann*), który był forum dyskusji o obowiązujących normach społecznych i wartościach oraz bieżących realiach, również gospodarczych. Należy pamiętać, że choć gospodarka Irlandii była już dość liberalna, duża część społeczeństwa wciąż tkwiła w realiach zaściankowych lat 40. Dodatkowo władza musiała zmierzyć się z brzemieniem historii i uwolnić potencjał narodu irlandzkiego, który był przez lata blokowany.

Starania rządu odniosły skutek. Ranga republiki na arenie europejskiej rosła (w 1973 roku Irlandia była już członkiem m.in. ONZ, OECD, GATT i EWG⁵³⁹) i kraj mógł występować w stosunkach międzynarodowych jako równy partner, nieobarczony kolonialną przeszłością. Dostęp do europejskiego wspólnego rynku umożliwił zmniejszenie zależności od wymiany handlowej z Wielką Brytanią, zaś wprowadzenie z życie Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) zagwarantowało irlandzkim farmerom znaczne dofinansowanie i pewny rynek zbytu po wysokich cenach. Ze względu na wciąż duży udział rolnictwa w gospodarce, korzyści wynikające z WPR przyniosły znaczną poprawę poziomu życia i społecznego zadowolenia. Do

⁵³⁶ *Investment in Education*, Organisation for Economical Co-operation and Development (OECD) 1965.

⁵³⁷ *Reviews of National Policies for Education: Higher Education in Ireland*, Organisation for Economical Co-operation and Development (OECD) 2006.

⁵³⁸ *Report on the economy in 1973 and the prospects for 1974*, Stationery Office Dublin, National Economic and Social Council 1973.

⁵³⁹ Kraj stał się członkiem tych organizacji w następujących latach: Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ) w 1955 roku, Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) w 1961 roku, Układ Ogólny w sprawie Taryf Celnych i Handlu (GATT) w 1967 roku i Europejska Wspólnota Gospodarcza (EWG) w 1973 roku.

pozytywnego obrazu dołożyć należy jeszcze odwrócenie trendów demograficznych. Po raz pierwszy od czasu odzyskania niepodległości populacja kraju zaczęła rosnąć, głównie za sprawą stabilnego przyrostu naturalnego oraz malejącego salda emigracji netto. Mimo to, zatrudnienie rosło w stałym tempie ok. 1% rocznie⁵⁴⁰, jednak wzrost ten spowodowany był głównie rosnącymi wydatkami sektora publicznego.

4. Ekspansja fiskalna i zapas gospodarcza lat 80. XX wieku

Państwowe pieniądze wydatkowane były ekspansywnie, głównie na świadczenia socjalne, zdrowie i edukację, administrację, sieci telekomunikacyjne, budownictwo i inną infrastrukturę – w wielu projektach będąc wspierane przez fundusze wspólnotowe. Mimo pomocy ze strony EWG, ekspansywna polityka fiskalna i budżetowa doprowadziła sektor publiczny do przesadnego rozrostu (w 1980 roku, co trzeci pracujący Irlandczyk, zatrudniony był w „budżetówce”). Oprócz pogłębiania długu publicznego, przesadne wydatki budżetowe doprowadziły do silnej presji inflacyjnej, wzmocnionej jeszcze przez wpływ szoków podażyowych na rynku paliw. W wyniku kryzysu paliwowego w 1973 roku, cena paliwa w Irlandii wzrosła o 150%, jako że kraj nie mając własnych złóż ropy jest całkowicie uzależniony od importu tego surowca. W efekcie średnia stopa inflacji w latach 70. wyniosła 13,6%. Rząd pozostawał bezradny w obliczu istniejących problemów i nie mogąc ich rozwiązać, pogrążał gospodarkę dalej próbując zwalczyć bezrobocie wydatkami publicznymi, a deficyt budżetowy ciągłym podnoszeniem podatków. W rezultacie podatki były tak wysokie, a płace na tyle niskie, że dla niektórych zasilek był bardziej opłacalny niż praca. Wzrost konkurencji międzynarodowej i spadek popytu doprowadził w latach 1982-1984 do upadku większości zakładów przemysłu ciężkiego (zlokalizowanych głównie na południu, w regionie Cork). Jedynym sektorem gospodarki irlandzkiej, który pozostał konkurencyjny było rolnictwo, głównie za sprawą pomocy wspólnotowej. Jednak wpływ Unii Europejskiej niósł też za sobą restrykcyjne ograniczenia wielkości produkcji, narzucone przez założenia Wspólnej Polityki Rolnej.

Należy pamiętać, że początek lat 80. był okresem, kiedy pierwsze pokolenie korzystające z darmowego szkolnictwa wyższego opuszczało mury uniwersytetów, a liczba absolwentów w wyniku działań rządu promujących edukację była wyższa od tej sprzed dekady niemal dwukrotnie. Dla młodych, wykształconych Irlandczyków,

⁵⁴⁰ Central Statistics Office Ireland, <http://www.cso.ie>, 08.09.2008.

mimo początkowego optymizmu, brakowało godziwej pracy w kraju. Większość z nich miała do wyboru bezrobocie, prace za małe pieniądze i poniżej kwalifikacji lub emigrację. Znaczna część absolwentów wybierała tą trzecią opcję, co doprowadziło do drenażu umysłowego i pogłębienia kryzysu. W efekcie, między 1981 a 1990 rokiem ponad 200 000 Irlandczyków opuściło kraj z przyczyn ekonomicznych, a w niektórych latach współczynnik emigracji netto przekraczał poziom 1% całej populacji⁵⁴¹. Na pełny obraz kryzysu lat 80. składał się dwucyfrowy wskaźnik inflacji spotęgowanej szokami podażowymi, dwucyfrowy wskaźnik bezrobocia powstałego w wyniku upadku rodzimego przemysłu i fatalna polityka rządu. W latach 1980-1986 udział wydatków państwa w Produkcie Narodowym Brutto (PNB) wzrósł z 54 do 62%, a dług publiczny został niemal podwojony osiągając 120% w porównaniu do początkowych 87%. Jednocześnie sytuacja ta ulegała bardzo szybkiemu pogorszeniu przy współczynniku deficytu budżetowego przekraczającym 10% PNB. Rząd wydatkował ogromne sumy na świadczenia socjalne, subsydia dla organizacji państwowych i rozpaczliwe próby ustabilizowania waluty i zatrzymania inflacji, jednak największym kosztem było finansowanie długu publicznego. W połowie dekady, mimo rosnących podatków, obsługa długu pochłaniała ponad 1/3 przychodów fiskalnych (tj. ok. 90% przychodu z podatku dochodowego). Irlandia pogrążyła się w stagflacji.

W 1982 roku światło dzienne ujrzał raport *A Review of Industrial Policy* sporządzony na zlecenie Krajowej Rady Społeczno-Ekonomicznej (NESC) krytykujący działanie Naczelnictwa Rozwoju Przemysłowego (IDA) w dziedzinie pozyskiwania bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Zdaniem autorów raportu rola tego typu inwestycji dla rozwoju gospodarki Irlandii była przesadzona, a koszty społeczno-ekonomiczne przemilczane⁵⁴². Wytknięte zostało oddziaływanie, jakie ma napływ obcego kapitału na rodzimy przemysł w obliczu jego niskiej konkurencyjności. Zwrócono też uwagę na fakt, że w rezultacie bilans netto miejsc pracy nowopowstałych i straconych jest bliski zeru, cierpi jednak gospodarka kraju. Ponadto zaakcentowany został fakt, że transfer zysków do spółek matek w połączeniu z zerowym podatkiem od przychodów sprawia, że pozytywny wpływ obcych przedsiębiorstw (zorientowanych na eksport) na gospodarkę kraju jest znikomy. Pod wpływem raportu, jak również ogólnego społecznego sceptycyzmu wobec IDA,

⁵⁴¹ Central Statistics Office Ireland, <http://www.cso.ie>, 08.09.2008.

⁵⁴² *A Review of Industrial Policy*, National Economic and Social Council 1982.

agencja zwiększyła swoje zainteresowanie promowaniem i ochroną przemysłu rdzennie irlandzkiego.

W połowie lat 80. irlandzcy politycy wszystkich opcji byli zgodni w jednej kwestii – Irlandia potrzebowała zmian. Najpilniejszym problemem był przerośnięty sektor publiczny, który doprowadził do ogromnego długu publicznego, deficytu budżetowego i rozpędzonej inflacji. W wyniku bezradności rządzącej *Fine Gael*, która swą krótkowzroczną polityką zwalczała skutki, a nie przyczyny, w wyborach parlamentarnych w 1987 roku do władzy powróciła pozostająca w opozycji od 1982 roku *Fianna Fáil* - partia odpowiedzialna *nomen omen* za ekspansję fiskalną późnych lat 70. Gdy obejmowali władzę, sytuacja gospodarcza kraju była bardzo zła. Poziom PKB per capita nie przekraczał 69% średniej pozostałych państw EWG, bezrobocie osiągnęło 17% a dług publiczny 112% PKB⁵⁴³. Dlatego też wybrany na *Taoiseacha* Charles Haughey zapowiedział program rozległych cięć budżetowych i dyscypliny fiskalnej by uniknąć interwencji Międzynarodowego Funduszu Walutowego. Zmiany proponowane przez premiera należały do niepopularnych społecznie, stąd liczył się on, że spotkają się z oporem społeczeństwa, już teraz niezadowolonego z sytuacji w kraju. Problemem był brak większości w parlamencie. Haughey wiedział, że by przeprowadzić niezbędne, głębokie reformy potrzebuje bezwzględnej większości. Dlatego postawił wszystko na jedną kartę i w 1989 roku podał się do dymisji licząc, że uzyska bezwzględną większość w przedterminowych wyborach. Gdyby mu się udało zostałby najprawdopodobniej bohaterem, jednak *Fianna Fáil* nie tylko nie uzyskała większości bezwzględnej, ale straciła kilka mandatów na rzecz *Fine Gael* i w konsekwencji musiała powołać rząd koalicyjny z politycznym outsiderem – Postępowymi Demokratami. Mimo politycznej porażki Haughey'a, kolejny rząd wprowadził w życie wiele postulowanych przez niego reform, umożliwiając Irlandii wkroczenie w okres niezwykle dynamicznego wzrostu gospodarczego, podczas którego kraj zyskał miano *Celtyckiego Tygrysa*.

Podsumowanie

Reasumując, droga Republiki Irlandii od jednego z najbiedniejszych państw Europy Zachodniej do jednej z najdynamiczniej rozwijających się gospodarek w latach 90. XX wieku nie była łatwa. Na początku tej drogi władze musiały udźwignąć brzemień świeżo odzyskanej niepodległości i odbudować państwowość Irlandii. Proces

⁵⁴³ J. Peet, *Survey on Ireland - Tiger, Tiger burning Bright*, „The Economist”, 14.10.2004.

ten dodatkowo utrudniały wewnętrzne spory polityczne, ambicje poszczególnych polityków oraz napięte relacje z najsilniejszym sąsiadem, a zarazem byłym zwierzchnikiem. Gdy Irlandii udało się, dzięki zaangażowaniu i ciężkiej pracy swoich przywódców, uniezależnić politycznie od Wielkiej Brytanii – na pierwszy plan wysunęły się problemy gospodarcze. Ze względów politycznych kraj silnie podążał w kierunku protekcjonizmu i samowystarczalności gospodarczej – co okazało się zbyt dużym wyzwaniem dla małego i zacofanego kraju opierającego swoją gospodarkę głównie na ekstensywnym rolnictwie, a taka była Irlandia wkrótce po odzyskaniu niepodległości. Błędne decyzje przywódców oraz niestabilność polityczna pogłębiały kryzys społeczno-ekonomiczny, którego głównymi znamionami była emigracja i bezrobocie, połączone z wysoką inflacją. Przełomowe lata 60. przyniosły diametralną zmianę orientacji rynkowej, gdy Irlandia porzuciła protekcjonizm na rzecz liberalizmu i otwartości. Kraj stał się członkiem wielu ważnych instytucji międzynarodowych, skala inwestycji zagranicznych była ogromna, a polityka wewnętrzna zdawała się wreszcie być spójna i przynosić pożądane skutki ekonomiczne. Irlandia musiała jednak zmierzyć się wcześniej z głęboką recesją lat 80. wywołaną ekspansją fiskalną sektora publicznego i szokami naftowymi. Mimo to, przemysłane i szeroko zakrojone inwestycje w edukację, infrastrukturę, rolnictwo czy branżę high-tech poczynione przez kraj na przestrzeni lat zaczęły przynosić profity i pozwoliły Irlandii stać się w latach 90. *Celtyckim Tygrysem*.

Bibliografia

- 1) Central Statistics Office Ireland, <http://www.cso.ie>.
- 2) Collins M. E., *Sovereignty and partition 1912-1949*, Edco Press, Dublin 2004.
- 3) Dàil Éireann Parliamentary Debates, *Anglo-Irish Trade Negotiations*, Volume 217, 20.07.1965, <http://historical-debates.oireachtas.ie>.
- 4) *European Economic Community*, wywiad z Seánem Lemasseem dla *Cork Examiner*, 23.6.1965-15.10.1965, D/T-S17427S, 29.07.1965.
- 5) Fitzgerald M., *Protectionism to liberalisation: Ireland and the EEC, 1957 to 1966*, Aldershot: Ashgate, Farnham 2001.
- 6) IDA Ireland, *Mission Statement*, <http://www.idaireland.com>.
- 7) IEEE History Center Newsletter, Nr 60 (X 2002), Rutgers Uniwersytet Stanu New Jersey, <http://www.ieee.org>.

- 8) *Investment in Education*, Organisation for Economical Co-operation and Development (OECD) 1965.
- 9) Kee R., *Ireland: A History*, Abacus/Time Warner Books UK, Londyn 2003.
- 10) Konarski W., *Pragmatycy i idealisci: rodowód, typologia i ewolucja ugrupowań politycznych nacjonalizmu irlandzkiego w XX wieku*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2001.
- 11) Murray P., *Obsessive historian: Éamon De Valera and the policing of his reputation*, Proceedings of the Royal Irish Academy vol. 101C, Dublin 2001.
- 12) Peet J., *Survey on Ireland - Tiger, Tiger burning Bright*, „The Economist”, 14.10.2004.
- 13) *Report on the economy in 1973 and the prospects for 1974*, Stationery Office Dublin, National Economic and Social Council 1973.
- 14) *Review of Industrial Policy*, National Economic and Social Council 1982.
- 15) *Reviews of National Policies for Education: Higher Education in Ireland*, Organisation for Economical Co-operation and Development (OECD) 2006.
- 16) Somerville C., *Irlandia. Przewodnik National Geographic*, G+J RBA, Warszawa 2004.
- 17) The Republic of Ireland Act (1948), Irish Statute Book no. 22/1948, Office of The Attorney General, <http://www.irishstatutebook.ie>.